Route Vestingstad Valkenburg

Deze wandelroute loopt door Valkenburg Centrum. De route is 4 km lang.
Ze vertelt over de Vestingstad Valkenburg en haar bewoners.

MERGEL.NU CULTUURTOERISME

GEMEENTE VALKENBURG AAN DE GEUL

Vestingstad Valkenburg
Aan de voet van het kasteel van Valkenburg ontstond in de 12e eeuw een laaggelegen nederzetting die uitgroeide tot een laatmiddeleeuwse vestingstad. De vesting met 3 toegangspoorten en stadsmuren had de vorm van een ommuurd schild met op de punt het kasteel.

We starten bij de VVV Zuid-Limburgwinkel.
Dit schitterende mergelpand, het Quadvlieghuis, met mooie ornamenten stamt uit 1661 en wordt, overigens ten onrechte, 'Spaans Leenhof' genoemd! Dit is altijd 'Staats' gebied geweest.
Kijk op de kaart Valkenburg 1540. U staat nu bij I (het gele nummer).

Tot 1944 was het stratenpatroon op dit punt nog gelijk aan de situatie op de kaart uit 1540. Om de vijand het zo moeilijk mogelijk te maken kon je hier alleen komen via een 'omweg' via de Gosewijnstraat links of de Passage (straatje aan de overkant van het plein). Het zogenaamde Geuleiland tussen Geul en Molengang vormde een soort voorburcht. Bij de overgangen over de Molentak waren bolwerken gebouwd.
Tijdens de bevrijding in september 1944 bliezen de Duitsers de brug over de Geul op en verwoestten daarbij de bebouwing die hier stond. Na de oorlog is hier een plein aangelegd en een brug over de Molentak gebouwd.

Legenda:

A: Bolwerk Den Halder
B: Bolwerk Walram
C: Kasteelruïne
I: Geulpoort
II: Berkelpoort
III: Grendelpoort
1 t/m 11: muurtorens

Kaart Jacob van Deventer, 1540

Aan het plein voor u ligt een hoge toren met een poort. De poort heet Geulpoort naar het riviertje de Geul. Ze was de belangrijkste toegangspoort vanuit Heerlen en Maastricht. Bij alle drie de poorten zaten poortwachters om de stad te beschermen tegen indringers. De toren is onlangs herbouwd nadat hij zo'n 400 jaar geleden vernietigd was.

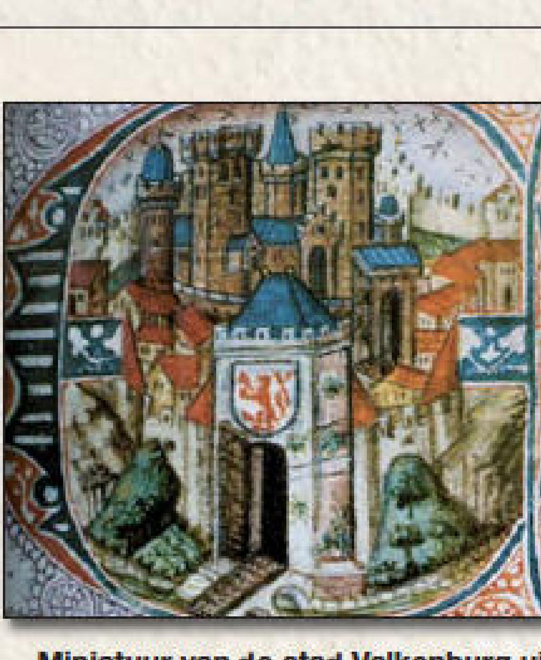

Miniatuur van de stad Valkenburg uit 1438, op de voorgrond de Geulpoort. Rijksarchief Brussel.

Op de plaquette in de poort enkele jaartallen die iets vertellen over de geschiedenis van de poort.

Loop verder.
Wij zijn nu binnen de vestigstad, aan beide zijden van de poort zie je delen van de stadsmuren, overigens ook opnieuw opgebouwd. Vroeger was het hele vestingstadje met dit soort muren omgeven.

De herbouwde Geulpoort

De muur was versterkt met een aantal, meestal halfronde, torens. (op de kaart de nummers 1 t/m 11).
De stadsmuur had aan de stadszijde bogen die de muur steviger maakten, maar ook materiaal bespaarden, vandaar dat ze spaarbogen genoemd worden.
Beklim de toren (ingang naast de kiosk) en kijk uit over het stadje met op de top van de berg de Kasteelruïne, gelegen in het mooie landschap. De bomenrij aan weerszijden van de toren geven de stadsmuur aan. De ronde balkons boven de Geul verwijzen naar de muurtorens. Het is u misschien al opgevallen, maar let ook eens op de mooie mergelgevels. Deze gele steen is in ondergrondse gangen gedolven, vandaar al die grotten (250 km) onder Valkenburg! In de toren is nog meer informatie over de historie van Valkenburg te vinden.

We verlaten de toren en lopen naar rechts de Pélerinstraat in. Neem de trap rechts en loop door de opening in de muur.
Hier is altijd een drenkplaats voor het vee geweest. Later is er een trap gebouwd. Dit is ook een van de plekken waar vroeger de was in de Geul gedaan werd. In de laatste boog van de stadsmuur bevindt zich een bronzen plaquette met de titel 'Historische Wasplaats'.

HH Nicolaas- en Barbarakerk

Vervolg je route door de Pélerinstraat.
De Nicolaas en Barbarakerk wordt het eerst vermeld in 1226. In 1281 werd Valkenburg een zelfstandigeparochie en werd de kerk steeds verder uitgebouwd. De toren en het tussengelegen korte schip stammen uit de 15de eeuw. Rond 1900 is de kerk verder vergroot onder leiding van de bekende architect Pierre Cuypers. De kerk is op vaste momenten te bezoeken, ze bezit enkele opmerkelijke kunstschatten. In de kerk is meer informatie te vinden. Overigens, in de Middeleeuwen waren er drie priesters: een voor het kasteel, een voor het gasthuis en een voor de kerk.

We lopen verder richting Kasteel Den Halder.
Bij het balkon stond vroeger een muurtoren. Het 'Old Hickory' bruggetje is recent en ligt op de plek waar Amerikaanse soldaten in 1944 via ladders de Geul overstaken. De bruggen waren immers vernietigd.

Loop door het park naar Kasteel Den Halder.
Kasteel Den Halder heeft zijn naam te danken aan 'halden' dat 'houden', 'verdedigen' betekent. Dit was een zwaar hoekbolwerk (A op de kaart) dat de aansluiting van de stadsgracht op de Geul moest verdedigen. Het verloop van de stadsmuur is met tegels aangegeven. Na 1672 is dit bolwerk verbouwd tot een chique woonhuis.

Kasteel Den Halder

We volgen het pad naar links.
Hier is een flink stuk van de stadsmuur met muurtorens (nr. 10 en 11 op de kaart) behouden gebleven.
Recentelijk is de stadsgracht, die in 1911 gedempt was, weer teruggebracht. De muur was oorspronkelijk hoger en van kantelen voorzien. De reconstructie hieronder laat zien hoe de muur er in de middeleeuwen mogelijk heeft uitgezien. De opening in de muur is een, in de afgelopen eeuw, uitgebroken spaarboog. Ook de steunberen zijn later ter versteviging aangebracht.

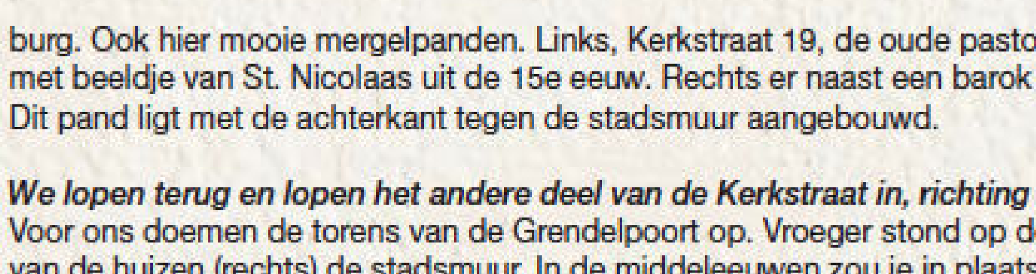

Reconstructie stadsmuur

Neem de trappen naar boven en ga even links de Kerkstraat in.
We passeren eerst weer een plek waar de stadsmuur in de bestrating is weergegeven.

De Kerkstraat is een van de meest authentieke straatjes van Valkenburg. Ook hier mooie mergelpanden. Links, Kerkstraat 19, de oude pastorie, met corpus en een nis met beeldje van St. Nicolaas uit de 15e eeuw. Rechts er naast een barok tuinpoortje uit de 17e eeuw. Dit pand ligt met de achterkant tegen de stadsmuur aangebouwd.

We lopen terug en lopen het andere deel van de Kerkstraat in, richting de Grendelpoort.
Voor ons doemen de torens van de Grendelpoort op. Vroeger stond op de plaats van de voorgevel van de huizen (rechts) de stadsmuur. In de middeleeuwen zou je in plaats van de huizen de spaarbogen van de muur zien. We bevinden ons hier immers aan de stadszijde van de muur.
Toen de stadsmuur niet meer nodig was braken de mensen hem af en gebruikten de stenen om hun huizen te bouwen. De huizen zijn op de fundamenten van de stadsmuur gebouwd.

Grendelpoort stadszijde

Schutter aan de Poort

Historische rebus in brons

We komen nu aan bij de Grendelpoort. (II op de kaart)

De Grendelpoort uit de 13e/14e eeuw was de westelijke toegangspoort tot Valkenburg Ze werd ook wel Maastrichter- of Bergerpoort genoemd. Ook deze poort werd in 1672 voor een groot gedeelte vernield. In 2014 werd ze helemaal gerestaureerd. Aan de kleurverschillen in de mergel is goed te zien welk deel oud is. De poortkamer is in hout gereconstrueerd. Hier verbleven de poortwachters die bij dreiging het valhek naar beneden lieten zakken.

Grendelpoort veldzijde

Loop onder de poort door naar de glazen ingang van de Kasteelruïne verderop links.
Neem de trap of lift naar boven.
Vanaf het terras hebben we een mooi uitzicht over de vestingstad. De begrenzing liep van de Grendelpoort naar kasteel Den Halder, via de Geulpoort naar Hotel Walram (bruinrood met antennes op het dak) en van daar naar de Berkelpoort waarvan nog het spitse dak helemaal rechts is te zien. De bebouwing buiten de vestingstad stamt gedeeltelijk uit de 19de maar vooral uit de 20e eeuw.

Glazen toegangspoort tot de Kasteelruïne

Met de bouw van het kasteel (C) werd rond 1100 begonnen.
Het werd steeds weer aangevallen en verwoest, maar werd ook steeds weer opgebouwd. Het is Nederlands enige hoogteburcht omdat het hoog op de top van een heuvel ligt. Samen met het stadje en haar stadsmuren is het een uniek voorbeeld van een middeleeuwse fortificatie. Het werd in 1672 door de eigen, Staatse, troepen opgeblazen. Boven rechts naast de trap staat een maquette van het kasteel hoe het er vanaf 1400 tot de vernietiging heeft uitgezien.

Luchtfoto Kasteelruïne

De Heren van Valkenburg die het kasteel bewoonden heersten over bijna heel Zuid-Limburg en speelden een belangrijke rol in het gebied tussen Schelde en Rijn. Zij en hun familieleden bekleedden hoge posten in de omringende gebied, van aartsbisschop van Keulen tot rijkskanselier van het Duitse Rijk.
Bezoek nu, of op een later tijdstip, de Kasteelruïne en de Fluweelengrot er onder.

Bij het verlaten van het kasteel slaan we links af tot aan restaurant Mondo Verde. Rechts ervan zie je de Kasteelsteeg, loop deze in.
Dit oude straatje wordt in de volksmond 'Geitegats' genoemd. Het leidde naar de hoofdingang van het kasteel en was eens een belangrijke toegangsweg. De naam verwijst naar de geiten die goederen als wijn, meel en vlees per kar naar boven moesten trekken. Helaas is het nu slechts een achterstraatje dat gedomineerd wordt door vuilniscontainers.

We lopen dit straatje weer terug en slaan links af. Verderop nemen we de trappenstraat links, de Van Meijlandstraat, in de volksmond D'n Dwingel.
Deze trappenstraat ligt als een diepe sleuf tussen het kasteel links en de berg rechts.
Aanvankelijk liep de berg door tot aan het kasteel. Dat was het zwakke punt, hier kon men het beste aanvallen! Om het kasteel beter te kunnen verdedigen is hier een diepe sleuf gegraven (vroeger was hij nog dieper maar nu gedeeltelijk opgevuld met puin van het verwoeste kasteel). Bovendien kon men zo de vijand verhinderen om tunnels tot onder de muur te graven. Men liet de muur instorten en zo kon men het kasteel binnendringen.

Berkelpoort

Beneden aan de trap zien we links de Berkelpoort.
De onlangs gerestaureerde Berkelpoort (III op de kaart), stamt uit de 14e eeuw en was de oostelijke toegangspoort tot de vestingstad Valkenburg. Hier begon de weg naar de stad Aken, waar de heren van Valkenburg belangrijke functies vervulden. Ze wordt daarom ook wel Akerpoort genoemd. Bij de restauratie kreeg de poort, sinds 400 jaar, weer een dak.

Loop door de Berkelpoort.
Tussen de poort en het kasteel ziet u nog een stuk stadsmuur met spaarbogen. De brede Berkelstraat was vroeger het marktplein van de stad.

Loop de Berkelstraat in en neem de tweede straat rechts, de Maternusstraat, en loop door naar het Walramplein.

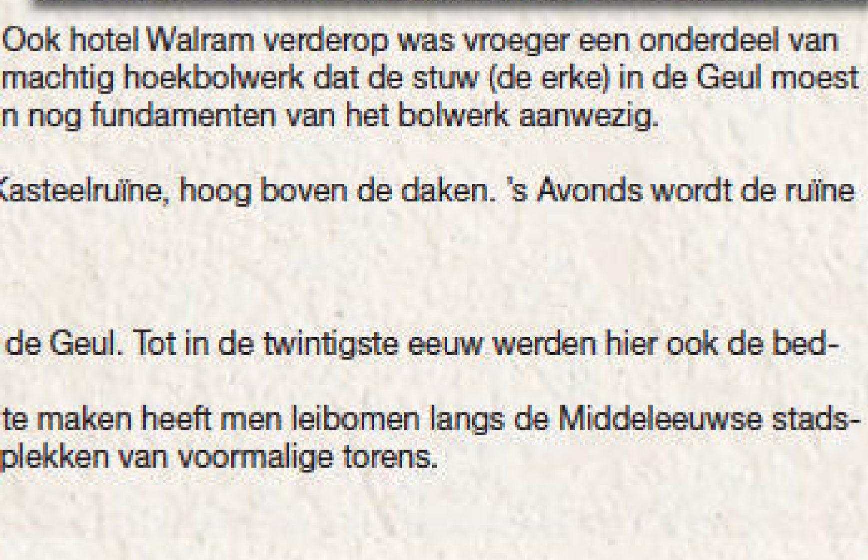

Hotel Palanka was tussen 1700 en 1900 een mooi landhuis aan de oostelijke stadsgracht. Vóór 1672 was een deel van dit pand een van de muurtorens. (nr. 7) In de twintigste eeuw is het verbouwd tot een groot hotel waar de resten van het vroegere huis en toren in zijn opgenomen. Ook hotel Walram verderop was vroeger een onderdeel van de stadsomwalling. Hier lag weer een machtig hoekbolwerk dat de stuw (de erke) in de Geul moest verdedigen (B). In de kelder van het zijn nog fundamenten van het bolwerk aanwezig.

Kijk hier regelmatig eens om naar de Kasteelruïne, hoog boven de daken. 's Avonds wordt de ruïne mooi aangelicht.

We volgen de Geul naar links.
Bij de trap was weer een wasplaats in de Geul. Tot in de twintigste eeuw werden hier ook de beddenlakens van de hotels gewassen.
Om de vestingwerken beter zichtbaar te maken heeft men leibomen langs de Middeleeuwse stadsmuur geplant en balkons gemaakt op plekken van voormalige torens.

Sla rechts af en steek de brug over de Geul over.
De Pieterstraat (voor u) was een belangrijke hoofdweg naar Valkenburg. Om bij de Geulpoort te komen moest men via de Gosewijnstraat, links af.
Toch was hier waarschijnlijk een klein poortje in de muur met een houten bruggetje (zie reconstructie links en 3 en 4 op de kaart). Bij gevaar werd het bruggetje gesloopt en het poortje dichtgemetseld.
Op de voorgrond de Geul.
De twee balkons bij de brug verwijzen naar de beide torens.

Ter hoogte van het zijstraatje achter je lag een versterkte toegang tot de voorburcht (Geuleiland).

Reconstructie: Jac Diederen

Ga terug over de Geul en loop rechts de Bogaardlaan in. Neem de eerste straat links, de Tienschuurstraat.
De naam verwijst naar de Tiendschuur die hier vroeger lag. De boeren moesten ieder jaar het tiende deel van de oogst als belasting afdragen aan de kasteelheer.

Ga rechts de Walravenstraat in.
Op de hoek met de Grotestraat Centrum ligt het Museum Land van Valkenburg. Het is gevestigd in het voormalige stadhuis van Valkenburg dat op de plaats van vroegere 'Landhuis' ligt. Dit was het bestuurlijk centrum voor 43 stadjes in het Land van Valkenburg. Hier zetelde ook de rechtbank, waar strafprocessen werden gevoerd o.a. in de 18e eeuw tegen de beruchte bende der 'Bokkenrijders'. Op de rechterhoek van de gevel bevindt zich een gedenkplaat voor de ten onrechte veroordeling van de Bokkenrijders, dankzij door marteling verkregen bekentenissen.

Ga rechts de Grotestraat Centrum in.
Hotel de l'Empereur bestond al in de 15e eeuw als Herberg Den Rooden Leeuw. In 1465 werd hier feest gevierd na de mislukte belegering van Valkenburg door troepen van de stad Luik. Later was hier wijnhuis Faber en daarna een bierbrouwerij gevestigd.
Verderop links een 17e eeuws poortje met Mariabeeld.

Loop door de Geulpoort terug naar het Theodoor Dorrenplein waar de wandeling eindigt.

Tekst en afbeeldingen: Hélène Hoenjet en Hub Stohr.

Bronnen:

MERGEL.NU CULTUURTOERISME

en

Jacquo Silvertant, 'Valckenborgh, Geschiedenis en archeologie van de middeleeuwse vesting'

Kijk op de website **www.mergel.nu** en **www.heiligehuizenvalkenburg.nl** voor meer culturele wandelingen.